

Pisma Antona Verovška Izidorju Cankarju

V korespondenci Izidorja Cankarja (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja) so se pod številkami 785—787 ohranila tri pisma Antona Verovška (1866—1914) iz leta 1911 in 1914. Pisma kažejo, da se je njuno osebno poznanstvo kmalu spremenilo v prijateljstvo. Pisma so značilna za Verovška človeka, obenem pojasnjujejo marsikak takratni gledališki dogodek, ki zadeva predvsem Verovškovo nastopanje v javnosti.

Izidor Cankar se je poleti 1910 vrnil s svojih študij v Louvainu v Belgiji ter nastopil službo študijskega prefekta v novem dijaškem domu v Marijanišču v Ljubljani. V šolskem letu 1910/11 je v svoji vsestranski mentorski vnemi večkrat vodil svoje dijake tudi v gledališče, kjer je spoznal Verovškovo igranje. Pomembnejši vlogi v tem času sta bili slepec Vlaho v Vojnovičevem Ekvinokciju ter kmet Komar v Kristanovem Samosvojem. Kmalu nato je Cankar v Domu in ovetu začel objavljati svoje znamenite Obiske, kjer je bil po Finžgarju, Župančiču, Jakopiču kot četrti portretiranec Anton Verovšek (prim. DS 1911, 155—158, Izidor Cankar, Leposlovje, eseji, kritika I. SM 1968, 199—206). Tam pravi na začetku: »Anton Verovšek — to je slovensko gledališče. Pred kratkim je obhajal petindvajsetletnico svojega umetniškega delovanja in z njim bi jo moralo obhajati slovensko gledališče kot tako, zakaj on je njega integralen del.« Zato ta portret ni samo podoba Verovška igralca, marveč živa podoba našega takratnega gledališča. Pri tem obisku sta se pisec in portretiranec поблиže spoznala in s tem obiskom je Cankar verjetno posredoval pri dr. Jan. Ev. Kreku, da je Verovšek dobil podporo kranjskega deželnega odbora, s katero je poleti odšel na študijsko popotovanje. O tem priča prvo pismo.

1

Velecenjeni gospod!

Oprostite mi, da Vam toliko časa nisem nič pisal. Toliko letam, da bi čas boljše izrabil, ker sem že zunaj, da sem zvečer docela uničen. Res mnogo sem videl. Prišel sem pa vendar malo kasno, tako da mi je Dunaj skoro več dal, kot Berolin. Opisati vtisov ne morem. Pogovoriva se ustmeno! Danes odhaja

tudi g. Marinko nazaj na Kranjsko. Tudi jaz jo popiham v Prago še za nekaj dni in potem se vrnem. Jako me je veselilo, da sem se seznanil z gospodom Marinkom. Jutri bo že v Unionu! Gospod Cankar prosim Vas, ako ste toli prijazni, da vprašate g. Stefeta, ako mi je napravil malo reklamo v Slovencu. Seveda v tem smislu, kakor sem pisal že njemu, pa rad pozabi pri tolikem delu. Ves čas nisem dobil nobenega slov. časnika v roko. Veselim se že, da se z Vami snidem. Priporočam se Vam, ako bo mogoče spraviti mojega sina Jožeta v Marijanišče. Kaj dela Ljudski oder? Kako daleč je že g. Robida s šolo! Prosim Vas, ako Vam preostaja kaj časa, da mi kaj pišete. Srčno pozdravljam g. Robido! Oprostite mi, da se nisem mogel zadnji dan posloviti od Vas. Toliko dobrega ste mi storili! Hvaležen Vam ostanem vedno! Prav iskreno Vas pozdravljam in ostanem

Vaš hvaležni
Tone Verovšek

V slučaju, da mi imate kaj sporočiti — Vas prosim, da mi naznanite na naslov: A. Verovšek, igralec in rež. Praga. Hauptpost, poste restante. Berolin 22. 6. 1911.

Naslov: Österreich! Krain. P. n. Blagorodni Gospod Izidor Cankar, urednik in pisatelj, Ljubljana. Marijanišče. (Znamka odtrgana).

Jako me je veselilo, da sem se seznanil z gospodom Marinkom: verjetno profesor Vincenc Marinko, ki je nato jeseni 1911 nastopil službo namestnega učitelja na II. drž. gimnaziji v Ljubljani. — Vprašajte g. Stefeta, ako mi je napravil malo reklamo: Ivan Štefe (1875—1919; gl. SBL III, 282—283) je bil urednik pri Slovencu, predvsem za dnevne novice; ker so bile prav tačas hude politične agitacije za državnozbornske volitve, Štefe svoje obljube ni spolnil. Šele 4. julija 1911, št. 150 je med ljubljanskimi novicami sporočil Slovenec: »S študijskega potovanja se je vrnil danes v domovino prvak slovenskih igralcev g. Anton Verovšek. Gosp. Verovšek je potoval po Nemčiji, se mudil dalje časa na Dunaju in v Pragi. Poslal ga je na študijsko potovanje deželni odbor«. — ako bo mogoče spraviti mojega sina Jožeta v Marijanišče: sin Joško je to leto končal 3. razred gimnazije; v Marijanišču ni bil in je kot petošolec umrl za jetiko 27. marca 1914; kazal je tudi slovstveno nadarjenost. — Kaj dela Ljudski oder? Kako daleč je že g. Robida s šolo: Ljudski oder, ki je deloval v Ljudskem domu v Streliški ulici, je bil ustanovljen l. 1911 in sicer na pobudo prof. Adolfa Robide in ljubljanskih političnih krogov v Slov. ljudski stranki. Njegov odbornik je bil tudi Iz. Cankar. A. Robida (SBL III, 115) in njegov brat primarij dr. Iv. Robida (tam, str. 116) sta v poletnih mesecih vodila dramatično šolo; sezono so začeli 8. sept. 1911 z javno produkcijo šole in 17. septembra s predstavo Divjega lovca (prim. S 1911, št. 203, 207, 214; DS 1911, 407).

2

Ljubljana, 16. decembra 1911
Dragi prijatelj!

Po tolikem času Ti potrjujem Tvoje razglednice. Obljubil si mi, da mi pišeš obširnejša pisma. Seveda nič! Prav tak sem tudi jaz! Pripravljam se že nekaj tednov, da Ti pišem, danes moram. V soboto igram Falstaffa. Nujno rabim kako sliko radi maske. Prosim Te torej vljudno, kupi mi kje kake slike, razglednice, mogoče v različnih pozah. Vem, da morajo imeti kaj tacega. Zdi se mi, da

Izidor Cankar, Anton Verovšek,
Ivan Cankar in spredaj Franc S.
Finžgar — Sora, 11. junija 1911

sem pred leti videl v neki izložbi karte Baumeistrove. Menda ne bo drago. Prosim Te stori mi zanesljivo to prijaznost, hvaležen Ti bom. Nimam nikogar, komur bi pisal. Sem v veliki zadregi, ker tu ničesar nimajo! Seveda bi moral imeti takoj, da lahko pri kostumu kaj napravim ali popravim. Falstaff je v eni sceni tudi kot ženska oblečen, mogoče je tudi o tem kaj! Ne zameri mi da Te nadlegujem s tem, vem da je sitno. Hvaležen Ti bom! — V ljudskem domu do danes še nisem nastopil. Imeli smo razne špase. Bila je te dni že druga kriza. Robida ga špila! Jutri Ti pišem o vsem tem natančno, mislim, da Te bo zanimalo. Meseca januarja nastopim dvakrat pri Robidi. S Finžgarjevo igro ne bo za zdaj nič. Igrali jo bomo samo v deželnem gledališču. — Imel sem letos par dobrih uspehov, osobito v Zemlji. Nimaš pojma, kako Te pogrešam! Škoda, zelo škoda, da nisi tu kot odbornik ljudskega odra. Bil je tu štrajk in druge

mešarije. Jež mi je povedal, da o praznikih ne prideš doli. Morda si si premislil, piši mi. Ali sta z dr. Krekom kaj govorila? Za danes končam ter se Ti priporočam, da preskrbiš razglednice Falstaffove. Jutri imam čas, spisal Ti bom razmere pri Ljudskem odru. Kako se Ti godi?

Srčno Te pozdravlja
Tvoj stari
Tone

Naslovi na gledališče! Tvoj naslov mi je dal Tvoj brat!

Naslov: P. n. Gospod Izidor Cankar, štud. phil. Wien VII. Lerchenfelderstr.
65. II. Št. 21. Poštni pečat: Laibach-Ljubljana 16. 12. 11.

V soboto igram *Falstaffa*: predstava Shakespeareovih Veselih žensk Windsorskih ni bila v soboto 23. decembra, pač pa v torek na Stefanovo 26. decembra 1911. — karte *Baumeistrove*: dvorni igralec Bernhard Baumeister (1828—1917) je bil znamenit oblikovalec kmečkih in karakternih vlog; med njegovimi liki je bil na prvem mestu Falstaff. — *Jutri Ti pišem o vsem tem natančno*: obljubljenega pisma o homatijah pri Ljudskem odru ni in se je zelo verjetno izgubilo. — *Meseca januarja nastopim dvakrat pri Robidi*: Verovšek je nastopil na Ljudskem odru 2. in 11. februarja 1912 v veseloigri Pri belem konjičku, s katero je prejšnje leto 28. februarja 1911 praznoval svojo gledališko petindvajsetletnico; pozneje je igral na Ljudskem odru še 24. marca v enodejanki A. Robide Kljubovalci in v burki Rada Murnika Napoleonov samovar, 28. aprila pa v Karlweisovi ljudski igri Delavec in gospoda (prim. DS 1912, 116, 195, 239). — *S Finžgarjevo igro ne bo za sedaj nič*: Finžgarjevo Našo kri je Verovšek poznal iz obiska pri pisatelju, najbrž na jesen 1911 (prim. Finžgarjevo Zbrano delo VII, 234); igro je sprva hotel uprizoriti Ljudski oder, premiera pa je bila v deželnem gledališču 2. januarja 1912. — *osobito v Zemlji*: uprizoritev Schönherrijeve Zemlje (Erde) je bila 23. septembra 1911; Verovšek je režiral in igral starega Kremena (Grutz). — *Jež mi je povedal*: jurist Fran Jež, r. 1888 v Vipavi, je 1908 maturiral v Kranju, je po končanih študijah delal v uredništvu Slovenca, za časa majniške deklaracije 1917—18 je bil urednik Jugoslovana, po vojni nekaj časa načelnik v Ministrstvu za socialno skrbstvo v Beogradu; umrl je 4. avg. 1942 kot odvetnik v Beogradu.

3

Dragi Izo!

Mislim, da imaš v rokah tudi že očetovo razglednico, kjer Ti naznanja, da odpotuje. — Razumem ga! Iz vsega početka mi je že povedal, da ako bo le mogoče, da toliko prištedi, da še pelje preko Bosne domov. Naravno, da tudi v Sarajevu in Šidu nekaj časa ostane. Naročil mi je, naj Ti jaz obširneje razjasnim kako in kaj. Odkar sva iz doma je vsak drugi dan dež in vetrovno. Prvega majnika odpeljala sva se iz Reke semkaj. Slabo morje, imel morsko bolezen. Temu je sledil tu krasni dan, vročina, tako da se je Tvoj oče nekolikokrat doma na verandi solnčil, kar mu je dobro delo. Mislim pa, da mu nisem bil prava družba. Jaz imam smolo, da sem tu zbolel. Peljala sva se predvčerašnjim po morju, kakor večkrat in zunaj me je veter prepihal, da sem dobil malo vnetje in vsled tega nisem mogel toliko okolu hoditi, kot je Tvoj oče želel. Je pač tako, da se njemu na potu denar smili, kar pa pri zdravljenju ne sme biti. Hotel sem vzeti pension, a njemu ni bilo ljubo, češ ne morem jesti. Ne prihrani se pa ničesar, ako alla carte ješ! Hrana mu ni ugajala. Saj meni tudi ne, a ni pomoči. Tu je pač zrak edino in tujec zato, da ga gulijo. Vse drugo Ti bom povedal ustmeno.

Smejal se boš! Mož je mislil, da jaz godrnjam, pa jih je tako ozmerjal, da je bilo veselje! Jaz sem se namuznil in je bilo še huje. Na moje trditve, da je postavim »Gieshübler« voda zdrava, je rekel: »Zakaj pa že niste ozdraveli, saj ste je že dosti izpili.«

Bil je špas. Očetu je res že to dobro delo, da je bil brez dela, samo preveč časa je. Je pač mož velike energije, pri tem pa dober. —

Torej vsak dan popoldne vetrovno! Kar naenkrat v soboto, pride za menoj na kavo (on je pozneje vstajal) in pravi: »G. Verovšek, ako jaz prav premislim, je vseeno, ako tu jem slabo, ali pa doma dobro! Vsak dan imamo tudi veter, tudi ni nič. Kaj ko bi šla drugam. Informiral sem se in povedal mi je tu star praktik, da Rab ni za bolne na prsih. Očeta pa je gnalo v Bosno. Ako jih sedaj ne vidim, jih ne bom nikdar več in šla sva takoj v agenturo radi parobroda in odpeljal se s prvim v Metković. Tudi hudo mi je bilo pri slovesu. Jokal, meni se precej skisa. Mislim, da nisi hud, a zadrževati ga nisem mogel. Izgleda dobro. Hodi rad okolu in mu bo to razvedrilo sigurno dobro storilo. Kako je hrepenel po Bosni in Karlu. Rekel je tudi, da bo prišedši domov, tam na solncu ležal in dobro jedel, pa mu bo še boljše, nego tu. Jaz grem na otok Hvar (Lesina). Čakal bom še tu Tvojega odgovora, perila in lepega vremena. Na slabo morje ne grem. Danes mi je hvala Bogu odleglo.

Pri odhodu iz Ljubljane mi je bilo žal, da nisem govoril s Tabo. Imel sem smolo. Toliko časa, pa mi je zadnji moment vse nagajalo. Kovčeg sem moral zadnji moment šivati in zbijati, popokala so jermena. V kavarni Te pa ravno ta dan ni bilo. Naročil sem še g. dr. Steletu, da pridi na kolodvor. Naj za danes

Hudo bolni Verovšek in Betetto v Kraljevidi 1913

končam. Grozno vreme je zopet danes tu. Vse se hoče podreti, tak veter in dež. Prosim Te, naznani kaj je z gledališčem. Informiraj me natančno, ako kaj veš novega, da se vem ravnati. Tako si želim ozdraveti, da mogel zopet delati. Nikdar pa nisem mislil, da mi bo tako hudo po svojem sinu Jožetu. Neutolažljiv sem. Bolj me to zdeluje kot bolezen.

Prosim, piši mi kaj, dolgčas je, posebno zdaj ko sem čisto sam. Kaj pa g. Vidmajer. Pišem mu tudi karto, naj ne hodi na Rab. Tu je za nervozne ali pa zdrave ljudi za kopanje v morju.

Te srčno pozdravlja
Tvoj
Tone

Rab, 10. maja 1914

A. V. Rab. Poste restante

Naslov: Gospod dr. Izidor Cankar, urednik in pisatelj. V Ljubljani. Marijanišče.

Pečat: Rab-Arbe 11. V. 14

Cankarjev oče Andrej (1854—1915; prim Iz. Cankar, Leposlovje, kritika, esej. SM 1968, 317) je v Verovškovi družbi 1. maja 1914 odšel na zdravljenje na otok Rab. Pot je bila za oba brez uspeha, zakaj Verovšek je umrl konec l. 1914, Andrej Cankar pa sredi leta 1915. — *Kako je hrepenel po Bosni in Karlu*: Nečak Karlo Cankar, brat Ivanov, je bil škofijski tajnik v Sarajevu (prim. SBL I, 72). — *Prosim Te, naznani, kaj je z gledališčem*: Gledališka kriza, ki se je stopnjevala že nekaj let, je v l. 1912/13 dosegla svoj višek, ko je prenehalo samostojno slovensko gledališče in je skrb za operne in dramske predstave v naslednjem letu prevzelo zagrebško gledališče. V letu 1913/14 je redke dramske predstave s slovenskimi igralci vodil Ignacij Borštnik iz Zagreba; kmalu nato je gledališče zaradi vojne popolnoma prenehalo (prim. DSGM 10, 73—79).

Lettres d'Anton Verovšek à Izidor Cankar

L'académicien professeur France Koblar, un des plus importants critiques théâtraux et historiens, publie et commente trois lettres du fameux acteur et metteur en scène Anton Verovšek (1866—1914), adressées à l'historien d'art Izidor Cankar (1886—1958). Les lettres démontrent que leur connaissance tourna bientôt en amitié et respect mutuel. Juste à ce temps-là Izidor Cankar écrivit un portrait de ce comédien populaire où il constata nettement: »Anton Verovšek — c'est le théâtre slovène.« Les lettres (deux de 1911, une de 1914) sont caractéristiques de Verovšek — homme, et en même temps elles éclairent bien des événements au théâtre d'alors, concernant surtout l'apparition de Verovšek en public.